

УДК 811.111: (410)

**ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ
(ДРЕВНЬОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД)**

Безпаленко А.М., доцент, кандидат філологічних наук,

В.Ф.Бондаренко, Панін О.М., ст.викладачі.

Стаття присвячена дослідженню розвитку та становлення англійської мови на Британських островах.

Звертається увага на вплив інших мов, які проникали в Англію разом із народами, що наводняли її, на розвиток англійської мови.

Розглядаються зміни структури англійської мови під впливом таких мов, як латинська, данська, нормано-французька.

Подаються основні відомості про запозичення англійською мовою лексики інших мов.

Оскільки сьогодні англійська мова має офіційний або особливий статус у понад 75 країнах світу [1] та є основним засобом спілкування у міжнародних ділових та наукових колах, політиці, засобах масової інформації та ін., виникає питання - як же виникла англійська мова та як відбувалось її становлення?

Близько 10000 років до нашої ери Британські острови були заселені невеличкими групами людей. Вони займались мисливством та рибальством, виробляли знаряддя праці та зброю.[3].

Близько 3000 років до нашої ери багато частин Європи, в тому числі і Британські острови, були населені народом, який називався “ібери” (пізніше вони змішалися з кельтами). Іберів все ще можна знайти на півночі Іспанії.

З 6-го по 3-тє століття до нашої ери народ, який називався “кельти”, поширився по всій Європі. Різні кельтські племена багато разів вторгалися у Британію.

Кельтів, які прийшли до Британії з території сучасної Франції, римляни називали “бриттами”, а острів — Британією. Протягом століть бритти частково знищили корінне населення, частково змішалися з ним. Бритти були вправними майстрами. Вони виготовляли різні речі із заліза, бронзи, олова, глини, дерева та прикрашали їх гарними візерунками. Вони прокладали дороги, щоб пересуватись по країні та вести торгівлю [3]. У кельтів не було міст, вони жили у селах, де розводили велику рогату худобу та овець і вирощували сільськогосподарські культури [2].

Бритти були язичниками, вони вірили в багатьох богів. Деякі історики вважають, що бриттами керував особливий клас жреців, яких називали друїдами. Друїди мали велику владу, їх релігія була жорстокою. Вони часто проголошували, що якийсь з богів розгнівався і що треба принести людську жертву, щоб задобрити його та отримати прощення. Приносячи жертву, друїди спалювали людей на вогнищах.

Бритти часто воювали між собою. Залишки їх фортець можна і зараз побачити в різних частинах країни [3].

У першому столітті до нашої ери римляни керували усім цивілізованим світом. Остання країна, яку вони завоювали, була Франція або Галл.

Римські війська на чолі з Юлієм Цезарем двічі (55 та 54 рр. до н.е.) вторгалися на територію Британії і кожного разу отримували перемогу. Через деякий час римляни повернулись додому і лише через 100 років 40 000 армія, надіслана імператором Клавдієм, завоювала більшу частину Британії. Більш ніж на 4 століття Британія стала провінцією Римської Імперії. Вона підкорювалась намісникам, платила податки, утримувала римські війська [6].

Столицею Британії в той час був не Лондон, а Колчестер. Латинська мова в той історичний період мала деякий вплив на мову місцевого населення. Назви сучасних англійських міст, які закінчуються на chester

або *castra*, як, наприклад, назви Дорчестер або Ланкастер походять від латинського слова *castra*, що означає “табір” або “укріплене місто” [6].

Поступово знатні кельти перейняли спосіб життя своїх завойовників. Вони жили в багатих будинках і одягались як римляни.

Наприкінці 4 століття нашої ери почалось вторгнення в Європу варварських племен. Римляни були змушені піти з Британії, щоб захищати свою власну країну.

Римляни пішли, але життя у Британії спокійним не стало. Войовничі скотти з півночі та нескорені римлянами племена бриттів почали нападати на своїх мирних співвітчизників, які осіли у залишених римлянами містах [6].

До того ж, землі Британії приваблювали іноземних загарбників — германські племена англів, саксів та ютів [3]. У 5 столітті спочатку юти, а потім сакси та англи почали переселятись до Британії. Завойовники зруйнували римські міста та села. Юти, сакси та англи розмовляли схожими мовами та мали однакові звичаї. Вони поступово злилися в один народ.

Бритти воювали із загарбниками більше ніж століття, але врешті були змушені відійти на захід Британії. Деякі кельтські племена переселились до Шотландії і навіть через Ла-Манш у Бретань.

Довгий час племена саксів та ютів воювали між собою за верховну владу, в результаті чого Британія розділилась на 7 королівств: Кент, Суссекс, Ессекс, Уессекс, Мерсія, Іст Інґленд та Нортумбрія [3].

Ті кельтські племена, які залишились у Британії, поступово злились із англо-саксами, і тут, можна сказати, починається історія англійської мови.

З кінця 6-го і протягом 7-го століть Британія приймає християнство, яке вперше почало проникати до Британії в 3-му столітті. Воно було занесено туди з Риму християнами-утікачами, яких жорстоко переслідували на батьківщині. У 306 році римський імператор Костянтин

Великий припинив переслідування християн і сам прийняв християнство, яке зробилось національною релігією римлян. Воно стало також офіційною релігією Британії. Друїди щезли. Грецька та латинська мови стали мовами церкви у всій Європі [3].

Римські місіонери використовували релігійні книги, написані латинською мовою, що сприяло знайомству англо-саксів з латинською писемністю. Англи та сакси мали свою абетку, яка називалась “руни”. Руни вирізувались на камені та дереві, але писемної літератури у англо-саксів не було, вони були змушені запам’ятовувати свої поеми та балади [2]. Поступово латинські букви почали використовувати для письма англо-сакською мовою [9]. Латинська лексика через релігію знов почала впливати на мову мешканців країни. Мови завойовників мирним та примусовим шляхом змішувались або розвивались паралельно з мовою аборигенів. Так, наприклад:

Латинська мова	Староанглійська мова	Значення
mater	modor	мати
mensis	mona	місяць
missa	mæsse	меса
nomen	nāma	ім’я, назва
quod	hwxt	що
schola	scōl	школа

Можна вважати, що англійська мова почала складатись після завоювання більшої частини Британії германськими племенами в середині 5 століття, хоча перші писемні документи датовані 7 століттям.

Англійська мова належить до сім’ї індо-європейських мов. Мови цієї сім’ї, яка включає більшу частину сучасних європейських мов, а також такі мови древнього світу, як латина, грецька мова та санскрит, мають багато схожого, особливо у словниковому складі.

Так, схожість значення англійського слова “*father*”, німецького “*Vater*”, іспанського “*padre*”, латинського “*pater*”, грецького “*pater*” і санскритського “*pirt*” не може бути випадковим.

Ось ще декілька прикладів.

мати	mother	англ.
	Mutter	нім.
	mere	франц.
	madre	іспан.
	mater	латин.
	meter	грецьк.
	mātā	санскрит
	мать	рос.
школа	school	англ.
	Schule	нім.
	école	франц.
	escuela	іспан.
	schola	латин.
капітал	capital	англ.
	Kapital	нім.
	capital	франц.
	capital	іспан.
	capitāle	латин.
натура	nature	англ.
	Natur	нім.
	nature	франц.
	natura	іспан.
	nāturā	латин.
	натура	рос.

У сім'ї індо-європейських мов є певні мовні підгрупи, які пов'язані особливо близько. Англійська мова належить до германської гілки індо-європейської мови і є близьким родичем таких мов, як голландська, скандинавські мови та готська мова, яка зараз вийшла з ужитку [2].

Підтвердженням цього можуть служити такі приклади:

Староангл.	Давньоскандин.	Готська	Значення
leaf	lauf	laufs	лист, листя
mōna	mani	mēna	місяць
mūD	munnr	munþs	рот
mōd	moDr	moþs	розум, настрої

Історію англійської мови прийнято ділити на три періоди:

- англосаксонський або староанглійський (Old English) — приблизно до 1150 р.
- середньоанглійський (Middle English) — приблизно від 1150 до 1500 року.
- сучасний англійський (Modern English) — мова останніх чотирьох століть [5].

У староанглійській мові виділяють 4 основних діалекти: нортумбрійський, мерсійський, уессекський та кельтський.

Староанглійська мова значно відрізнялась від сучасної англійської, вона була близькою до німецької мови і мала таку ж складну систему граматичних форм, як і сучасна німецька мова. Староанглійська мова мала 3 роди іменників — чоловічий, жіночий та середній, які були мало пов'язані із значенням слова: іменник *hand* (рука) був жіночого роду, *foot* (нога) — чоловічого роду, *wif* (жінка) — середнього роду та ін.

Іменники мали 4 відмінки, відмінкові закінчення були дуже різноманітні, залежно від роду іменника і закінчення його основи. Прикметники також мали розвинену відміну і узгоджувались з іменниками у роді, числі і відмінку.

Дієслово змінювалось і за числами, і за особами та мало для цього спеціальні закінчення, які збереглися і в середньоанглійській мові (*I love, thou lovest, we loven* — теперішній час. *I lovede, thou lovedest, we loweden* — минулий час та ін.).

Умовний спосіб (*Subjunctive Mood*) посідав особливе місце, мав свої особливі форми і відігравав у староанглійській мові таку ж важливу роль, яку він і досі відіграє в німецькій мові. Дієслівні часи та інші форми утворювались переважно шляхом змінювання самого дієслова, а не з допоміжними дієсловами, як тепер.

Всі часи групи *Continuous*, почавши утворюватись протягом середньоанглійського періоду, закріпились у мові лише на початку 17-го

століття, а деякі форми, наприклад, *Present Continuous Passive Voice* — *The house is being built* — ще пізніше.

Допоміжне дієслово *do* вживається спочатку тільки як основне дієслово, з 16-го століття просто для підсилення значення основного дієслова і до 17-го століття не було спеціальною ознакою питальної та заперечної форм дієслова в *Present* і *Past Indefinite*, якою воно є в сучасній мові. Ця спеціальна функція закріпилася за ним тільки з 17-го століття [5]. Відбувались значні зміни у фонетиці, а також у написанні тих же самих слів. Ось деякі приклади написання слів, що збереглися до наших часів.

староанглійський	середньоанглійський	новоанглійський	значення
ā-rīsan	arisen	arise	виникати
beard	berd	beard	борода
brōðor	brother	brother	брат
cild	child	child	дитина
cyninȝ	kyng	king	король
fader	fader	father	батько
habban	haven	have	мати
hwæte	whete	wheat	пшениця
lānd	lond	land	країна, земля
lēaf	leef	leaf	листок
mān	man, mon	man	людина, мужчина
mæd	mede, medwe	meadowȝ	луг
myrȝe	murye, myrye	merry	веселий
mōd	mood	mood	настрій
mōdor	moder	mother	мати
nāma	name	name	ім'я
scōl	scole	school	школа
tūn	toun	town	місто
wīf	wyf	wife	дружина
wifmān wimman	wifman wimman wumman	woman	дама
wund	wound	wound	рана
writan	writen	write	писати

Англо-саксонська Британія не була єдиною країною. Вона складалася із багатьох маленьких королівств, які воювали між собою.

З 8-го століття пірати зі Скандинавії та Данії нападали на східні береги Британії. Вони відомі в англійській історії як датчани. Це були хоробрі та жорстокі люди. Поступово вони почали осідати в Британії та захоплювати все більше і більше земель.

У 9-му столітті Егберт, король Уессекса, об'єднав декілька королівств під своєю владою. Об'єднане королівство отримало назву "Англія", а Егберт став першим королем об'єднаної країни [3].

З усіх королів Англії лише Альфред, онук Егберта, отримав ім'я Великий. Він насправді був великий король. Для свого часу він був дуже добре освіченою людиною. Він навчився читати та писати ще в ранньому дитинстві. Він подорожував по Європі і відвідував Францію, знав латинську мову. Альфред Великий не лише побудував перший флот, але й дбав про освіту своїх підлеглих. Він розробив кодекс законів, переклав книгу "Історія церкви" та частину Біблії з латинської на англо-саксонську мову; започаткував знамениті "Англо-саксонські хроніки", які є першою історією Англії: вони починаються викладенням історії ранніх бриттів. "Англо-саксонські хроніки" продовжувались багатьма авторами протягом 250 років після його смерті [3].

Після смерті Альфреда данський король Кнуд Великий завоював усю Англію. За час 25 річного правління короля Кнуда та його двох синів староанглійська мова зазнала значного впливу з боку данської мови.

У 1042 році королем Англії став англієць Едуард Сповідник. Він отримав ім'я Сповідник за те, що був дуже релігійною людиною. Знамените Вестмінстерське абатство в Лондоні було побудовано під час його правління, і, коли він помер в 1066 році, його поховали в цьому абатстві [3].

Після смерті Едуарда Сповідника англійський трон захопив нормандський герцог Вільгельм, якого було короновано

у Вестмінстерському абатстві 25 грудня 1066 року. Вільгельм Завойовник знищив багатьох англійських вельмож, а їх землі та замки віддав своїм нормандським баронам [3]. Та частина англо-саксонської знаті, яка уціліла, в усьому наслідувала переможців і навіть перейняла їх мову — нормандський діалект французької мови (*Norman French*), але простий народ залишався вірним мові своїх предків та зберігав їх традиції та звичаї.

Вільгельм та інші нормани, які прийшли з ним, не знали англо-саксонської мови і не бажали її вчити. Протягом дуже довгого часу у країні розмовляли двома мовами. Нормандсько-французька мова була офіційною мовою законодавства, юриспруденції та урядових чиновників.

У цей час в Англії були навіть королі, судді та шкільні вчителі, які не знали жодного слова англійською [6].

Протягом майже 300 років англійська мова вмирає в кожному простолюдніні, якого ховали на вбогому цвинтарі, і над яким заупокійну молитву читали латинською мовою. А в кожному немовляті з простої сім'ї, що тільки починало вимовляти слова, англійська мова відроджувалась знов [6].

Так англійська мова на довгий час стала другорядною мовою на своїй рідній землі.

На основі вищенаведеного можна зробити такі висновки:

Становлення англійської мови на Британських островах відбувалось протягом століть одночасно із формуванням та становленням англійської нації. Численні завойовники вели жорстокі війни проти корінного населення, частково знищували його, частково змішувались із ним і, в свою чергу, самі зазнавали нападів завойовників. Мови завойовників або існували паралельно з мовою корінного населення, або змішувались з нею. Спочатку мовою Британських островів були різні діалекти кельтської мови, деякий вплив на які справила латинська мова римських завойовників. Після того, як римляни повернулись на свою батьківщину, мова нових загарбників — германських племен англів, саксів та ютів —

справила вирішальний вплив на формування англійської мови, історію якої прийнято ділити на три періоди: 1) англосаксонський або староанглійський; 2) середньоанглійський і 3) сучасний англійський.

Під впливом інших мов, які проникали в Англію разом з народами, що наводняли її (данцями, нормано-французами та ін.), структура англійської мови зазнала значних змін. У результаті всіх цих змін англійська мова перетворилася в мову з дуже малою кількістю форм словозміни. Відношення між словами в сучасній англійській мові виражаються або порядком слів у реченні, або несаможиттєвими словами (прийменниками, допоміжними дієсловами).

Середньоанглійський період розвитку англійської мови припадає на час правління нормано-французів, які, починаючи з правління Вільгельма Зовоювника, зробили свою нормансько-французьку мову домінуючою при королівському дворі у сферу юриспруденції, освіти та ін. У ті часи англійська мова стала другорядною у себе на батьківщині, нею користувався переважно простий народ.

Список використаної літератури

1. Бех П.О. Англійська мова: Навч. посібник. — 2-е вид. — К.: Либідь, 1993. —272 с.
2. Вовченко Н.Ф. Across Great Britain. По Великій Британії. —К.: Знання, 2002. —222 с.
3. Голицынский Ю.Б. Great Britain. — СПб.:КАРО, 2002.-480 с.
4. Гринбаум С., Уиткат Дж. Словарь трудностей английского языка. М.:Лонгман «Русский язык»,1990. —786 с.
5. Грузинська І.О., Черкаська Є.Б. English Grammar.-К.: Радянська школа, 1955.-208 с.
6. Колпакчи М. Дружеские встречи с английским языком. — СПб.: Corvus. Книжный дом, 1993. —384 с.

7. Орфографічний словник української мови. АН України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні.- К.: Довіра, 1994.- 864 с.
8. Смирницкий А.И. Хрестоматия по истории английского языка с VII по XVII в. - М.:1953. —288 с.
9. Шахрай О.Б. Історичний коментар до читання і правопису сучасної англійської мови.- К.: Видавниче Об'єднання “Вища школа”, Головне Видавництво, 1976.-168 с.

Статья посвящена исследованию развития и становления английского языка на Британских островах.

Обращается внимание на влияние ряда языков, проникавших в Англию вместе с наводнявшими ее народами, на развитие английского языка.

Затрагивается вопрос о влиянии таких языков, как латинский, датский, нормано-французский на изменение структуры английского языка.

Приводятся некоторые сведения о заимствовании английским языком лексики из других языков.

This article is devoted to the investigation of the development and formation of English language on the British isles.

The influence of the number of the languages penetrated into England together with tribes on the English language development is touched upon. The influence of such languages as Latin, Danish, Norman-French on the changes of the English language structure is considered.

Some data about lexical borrowings from another languages are given.